

پیشگفتار

از آن زمان که انسان از بهشت نعمت‌ها به زمین هبوط کرد (بقره/۳۵ و ۳۶، اعراف/۱۹-۲۵ و طه/۱۱۷-۱۲۳)، زمین سختی‌های خود را به او نشان داد، خوف و ناامنی و اضطراب زندگی او را فراگرفت و او در پی امنیت و رفع ناامنی ظاهری و باطنی عمر را سپری کرد. در این میان پیامبران برای تأمین امنیت باطنی انسان مأمور شدند، به او خانه امن و سلامت را وعده دادند و او را به روشی که امنیت و اطمینان برای او به ارمغان می‌آورد هدایت کردند تا آنکه با دلی مطمئن (فجر/۲۷-۳۰) وارد سرای سلامت شود (ق/۳۴، حجر/۴۶) و برای همیشه در آن مقام بماند (زمر/۷۳). معرفت و ایمان به خدا و انجام عمل صالح راه نجات انسان است (انعام/۸۱ و ۸۲، سبأ/۳۷) و آنان که راه هدایت پیامبران را رها کنند و از صراط مستقیم بلغزند، بی‌تردید ناامنی وجود آنان را تا لحظه ورود به سرای عذاب فرا خواهد گرفت (سبأ/۵۱-۵۴ و فاطر/۳۶). بعد مادی زندگی انسان نیز تحولات و خطر و ناامنی را در دل خود جای داده و او را به سوی ایجاد آرامش در زندگی دنیوی رهنمون است. او راه‌های کسب امنیت را طی می‌کند و با انجام دادن فعالیت‌های مختلف درصدد آگاهی از آینده و کاهش خطرهای است. انسان در پی قرن‌ها تلاش برای مقابله با خطرهای گوناگون، به روش‌های مختلفی از پذیرش زندگی اجتماعی، تشکیل دولت و نهادهای مختلف برای محافظت از او، پس‌انداز اموال و غیره دست یافته است.

بیمه در عصر حاضر از تکامل‌یافته‌ترین روش‌های پیشگیری و مقابله با خطر و کسب آرامش است و توسعه و تحولات چند قرن اخیر آن در کنار تحولات صنعت و اقتصاد شرایط بهتری را برای انسان رقم زده است. بیمه در چند قرن اخیر در همه عرصه‌های زندگی نفوذ کرده و به عنوان پدیده عمومی ظهور یافته است. با توجه به حضور گسترده بیمه در زندگی انسان و لزوم آشنایی با آن و از سویی جدید بودن قرارداد بیمه در کشورهای اسلامی و ضرورت استفاده از منافع آن، بررسی فقهی بیمه، مد نظر اندیشمندان اسلامی قرار گرفته و دیدگاه‌های مختلفی درباره آن مطرح شده است. در چند دهه اخیر مسائل فقهی مربوط به بیمه به عنوان یکی از قراردادهای جدید حتی به رساله‌های عملیه کشیده شده و مورد توجه عمیق قرار گرفته است. با توجه به ابعاد گسترده حقوقی، فقهی و اقتصادی بیمه و حضور فعال آن در بازارهای مالی، آشنایی با بیمه و مسائل آن برای دانشجویان رشته‌های مختلف از جمله حقوق و

اقتصاد امری لازم است. از همین رو در دروس رشته‌های مذکور به عنوان درس اختیاری یا اصلی تعبیه شده و نوشته حاضر برای آشنایی دانشجویان با بیمه و مباحث فقهی و اقتصادی به صورت درسنامه نگاشته شده است. مباحث بیمه بسیار گسترده است و در این نوشته مختصری از مباحث اولیه مطرح می‌شود. از آنجا که بیمه به عنوان یک قرارداد باید متناسب با فقه و حقوق اسلامی باشد در دهه‌های اخیر برخی از اندیشمندان نوعی از بیمه را با عنوان تکافل یا بیمه اسلامی طراحی کرده‌اند که نیازهای بیمه‌ای را در میان مسلمانان پوشش می‌دهد. این شیوه عمدتاً در جهان اهل سنت با استقبال مواجه شده است، ولی فقهای شیعه بیمه متعارف را پذیرفته، آن را با فقه اسلامی تطبیق داده و در چهارچوب اصول اسلامی آن را بازتعریف کرده‌اند. در این کتاب بیمه با تعریف پذیرفته شده در فقه شیعی مطرح و دیدگاه اهل سنت و تلاش‌های آنان در تأسیس بیمه تکافل نیز بررسی می‌شود. دروس اولیه به شناخت موضوع بیمه، ماهیت، آثار و ویژگی‌های آن اختصاص یافته، اهمیت و جایگاه آن در اقتصاد امروز و نقش ریسک و خطر در بیمه تبیین شده و پس از آن به شناخت احکام شرعی آن پرداخته شده است و ماهیت فقهی قرارداد بیمه متعارف و اصول حاکم بر آن بررسی می‌شود. بیمه تکافل و امتیازات و شرایط آن نیز در دروس پایانی مطرح می‌شود.

کتاب محصول طرح تحقیقاتی دانشگاه مفید و سازمان «سمت» با مؤلفان است و حمایت آنان خلق این اثر را به دنبال داشت. مرحوم دکتر محمدنقی نظرپور، عضو هیئت علمی دانشگاه مفید و مدیر گروه اقتصاد اسلامی سازمان «سمت»، اهتمام فراوانی در شکل‌گیری این تحقیق داشت. خدایش بیامرزد. مؤلفان از معاونت پژوهشی و مرکز مطالعات اقتصادی دانشگاه مفید به ویژه مدیر محترم مرکز، جناب دکتر محمدرضا یوسفی شیخ رباط، سرکار خانم گل محمدی (کارشناس مرکز)، مدیر محترم دفتر سازمان در قم، جناب دکتر حمیدرضا خادمی و جناب آقای سلمان احمدوند، کارشناس گروه اقتصاد اسلامی، کمال تشکر را دارند.

مجید رضایی دوانی

مرتضی رضایی